

ثلاثی مزید - درس ۳ عربی دهم ریاضی و تجربی

فعل از لحاظ حروف اصلی به ثلاثی (سه حرفی) و رباعی (چهار حرفی) تقسیم می شود. و بحث ما فقط راجع به فعل ثلاثی

می باشد .

ثلاثی : هرگاه فعل از سه حرف اصلی تشکیل شده باشد ، به آن ثلاثی گویند مانند : قَتَلَ که سه حرف اصلی آن (ق ت ل)

است . فعل ثلاثی به ۲ دسته مبرد و مزید تقسیم می شود .

ثلاثی مجرد : فعلی که اولین صیغه ماضی آن فقط دارای سه حرف باشد، به آن ثلاثی مجرد گویند . مانند : کَتَبَ ، فَرَبَّوا .

ماضی ، مضارع و امر این دسته از افعال معمولاً سماعی است که باید از کتب لغت یا با تکرار و تمرین آن را یاد گرفت .

ثلاثی مزید: فعلی که اولین صیغه ماضی آن بیش از سه حرف باشد به آن ثلاثی مزید گویند مثل اُرْسَلُ که دارای یک حرف

زائد «أ» می باشد ماضی مضارع و امر و مصدر افعال ثلاثی مزید قیاسی است یعنی قالبی مشخص دارد .

میزان و ملاک تشفیص ثلاثی مجرد از مزید : ملاک برای تشفیص فعل ثلاثی مجرد از مزید ، اولین صیغه ماضی است . اگر اولین

صیغه ماضی دارای سه حرف باشد ثلاثی مجرد است و اگر بیش از سه حرف باشد ثلاثی مزید می باشد .

ابواب ثلاثی مزید :

ثلاثی مزید دارای هشت باب است که هر باب از ثلاثی مزید را به نام مصدرش می نامند که عبارتند از : اِفعال ، تَفْعیل ،

مُفَاعَلَه ، تَفَعَّلَ ، تَفَاعَلَ ، اِفْتَعَلَ ، اِنْفَعَلَ ، اِسْتَفَعَلَ و بردن هر فعل به باب های متعدد به خاطر به دست آوردن معانی جدید است .

باب تَفَعَّلَ

در این باب ۲ حرف به حروف اصلی می افزاییم به این ترتیب که بر سر آن «تاء» و عین الفعل را مشدّد می کنیم که ماضی

آن بر وزن تَفَعَّلَ و مضارع بر وزن يَتَفَعَّلُ و امر آن بر وزن تَفَعَّلْ و مصدر بر وزن تَفَعَّلْ می آید .

پند نکته :

۱. هر فعل مزیدی که در ماضی ، مضارع و امر خود دارای تشدید و ت زائد باشد ، به طور قطع مزید باب تَفَعَّلَ است .

۲. بعضی از صیغه های امر و ماضی شبیه به هم هستند ، از روی معنا تشفیص می دهیم که ماضی است یا امر . مانند :

تَعَلَّمُوا : یاد گرفتند ، که ماضی و اگر به معنی یاد بگیرد باشد امر است .

۳. فعل های این باب اغلب لازم می باشند و گاهی متعدی دیده می شوند .

. تَقَرَّبَ = نزدیک شد تَكَثَّرَ = زیاد شد تَعَلَّمَ = یاد گرفت

باب تفاعل

در این باب ۲ حرف به صروف اصلی اضافه می شود به این ترتیب که اولاً قبل از فاء الفعل تاء می آورند و ثانیاً پس از فاء الفعل الفی می افزاییم ، که ماضی آن بر وزن تفاعل و مضارع آن بر وزن یتفاعل ، امر بر وزن تفاعل و مصدر آن بر وزن تفاعل می آید .

نکته:

این باب برای مشارکت دو طرفه بکار می رود و در ترجمه آن از کلماتی مانند " با هم ، با یکدیگر " استفاده می کنیم و غالباً مفهوم لازم را دارد. مانند : تَعَاوَنَ النَّاسُ = مردم با یکدیگر همکاری کردند .

باب انفعال

در این باب دو حرف همزه و نون بر سر فعل می افزاییم که ماضی آن بر وزن « اِنْفَعَلَ » و مضارع آن بر وزن « يَنْفَعِلُ » ، امر بر وزن اِنْفَعِلْ و مصدر آن بر وزن اِنْفَعَال می آید .

نکته :

۱. گاهی ممکن است فعل های باب های افعال و انفعال با هم اشتباه شوند که در این صورت باید با توجه به ریشه ، باب

آنها تشخیص داد . مانند : اِنْتَار ، اِنْقَلَبَ ، اِنْتَفَاع ، اِنْمَرَفَ ، اِنْتَشَار

۲. باب انفعال ، معنایی لازم دارد . اِنْمَرَفَ = روانه شد

۳. همزه این باب همزه وصل می باشد

باب استفعال :

در این باب ۳ حرف زائد بر سر فعل می آوریم و ماضی آن بر وزن اِسْتَفْعَلَ و مضارع آن بر وزن يَسْتَفْعِلُ و مصدر بر وزن

استفعال می آید .

باب استفعال برای طلب و درخواست بکار می رود و فعل در این باب غالباً متعدی می باشد .

مثال : اَسْتَغْفِرُ اللهَ . از خدا طلب بخشش می کنم .

نکته: باب های تَفَعَّلُ ، تفاعل ، انفعال و افتعال دارای ۲ حرف زائد هستند و باب استفعال دارای ۳ حرف زائد است .

*سه باب افتعال ، انفعال و تَفَعَّلُ غالباً برای اثر پذیری یا مطاوعه بکار می روند به بیان دیگر فعلی که به یکی از این سه باب

برود ، فاغل آن فعل ، اثر فعل را می پذیرد و قبول می کند .

معنا	حروف زائد	حروف اصلی	مصدر (باب)	امر	مضارع	ماضی
متعدی ساختن	أ	ف،ع،ل	إِفْعَال	أَفْعِلْ	يُفْعِلُ	أَفْعَلَّ
	أ	ح،س،ن	إِمْسَان	أَمْسِنِ	يُفْسِنُ	أَمْسَنَ
متعدی ساختن	تکرار عین الفعل	ف،ع،ل	تَفْعِيل	فَعَّلْ	يَفْعَلُّ	فَعَّلَّ
	تکرار لام	ع،ل،م	تَعْلِيم	عَلِّمْ	يُعَلِّمُ	عَلَّمَ
مشارکت	أ	ف،ع،ل	مُفَاعَلَةٌ	فَاعِلْ	يُفَاعِلُ	فَاعَلَّ
	أ	ک،ت،ب	مُكَاتَبَةٌ	كَاتِبْ	يُكَاتِبُ	كَاتَبَّ
اثر پذیری	ت، تکرار عین الفعل	ف،ع،ل	تَفَعُّل	تَفَعَّلْ	يَتَفَعَّلُ	تَفَعَّلَّ
	ت، تکرار لام	ع،ل،م	تَعَلُّم	تَعَلَّمْ	يَتَعَلَّمُ	تَعَلَّمَ
مشارکت	ت، ا	ف،ع،ل	تَفَاعُل	تَفَاعَلْ	يَتَفَاعَلُ	تَفَاعَلَّ
	ت، ا	ک،ت،ب	تُكَاتَبُ	تُكَاتِبْ	يَتُكَاتِبُ	تُكَاتَبَّ
اثر پذیری	ا، ت	ف،ع،ل	إِفْتِعَال	إِفْتَعِلْ	يُفْتَعِلُ	إِفْتَعَلَّ
	ا، ت	ج،م،ع	إِجْتِمَاع	إِجْتَمِعْ	يَجْتَمِعُ	إِجْتَمَعَ
اثر پذیری	ا، ن	ف،ع،ل	إِنْفِعَال	إِنْفَعِلْ	يُنْفَعِلُ	إِنْفَعَلَّ
	ا، ن	ق،ل،ب	إِنْقِلَاب	أَنْقَلِبْ	يَنْقَلِبُ	أَنْقَلَبَّ
طلب و درخواست	ا، س، ت	ف،ع،ل	إِسْتِفْعَال	إِسْتَفْعِلْ	يَسْتَفْعِلُ	إِسْتَفْعَلَّ
	ا، س، ت	خ، د، م	إِسْتِفْرَام	إِسْتَفْرِمْ	يَسْتَفْرِمُ	إِسْتَفْرَمَّ

اجتماع التلاميذ في ساحة المدرسة : دانش آموزان در حیاط مدرسه جمع شدند . (بنابر این دانش آموزان فعل جمع شدن را

پذیرفته اند .)

تَعَلَّمَت فاطمةُ الدرسَ . فاطمه درس را یاد گرفت . (یعنی فاطمه فعل یاد گرفتن را پذیرفت .)

مَنْ طَلَبَ الْعُلَى سَهَرَ اللَّيَالِي

هرکس خواهان بزرگی و سرافرازی است شبها را بیدار می ماند .